

Egyszeri rovatcímet kapott kivételesen szerkesztőtársunk. Két író és két költő öt könyvről fogalmaz esszékritikákat egymás után. Három könyvheti szerzőnk méltatását alkotásmustrák követik; Benkó Ildikó és Jakab István – a 2019. évi Prágai Tamás-díjasok. Két évvel ezelőtt Hegyi Zoltán Imre debütáló kötetével maga is megkapta az örökös szerkesztőnkől elnevezett díjelismerést.

Alkotói bőség

Bertalan Tivadar két kötetéről

Bertalan Tivadar alkotóereje teljében, fiatalokat megszegyenyítő tempóban dolgozik immár csaknem kilencvenévesen is – azt hiszem, sokan szeretnék így, ilyen méltósággal időzni az évek lehajító súlya alatt. Felsorolni is nehéz, látvány- és díszlettervezőként hány filmet jegyez, dolgozott Várkonyi Zoltánnal, Jancsó Miklóssal, több koprodukciós és itthon forgó külföldi film látványvilágát ő álmodta meg – de olyan televíziós sorozatokat is, mint ifjúkorom állandó állócsillaga: *A Tenkes kapitánya*. Festőként, grafikusként számos önálló és csoportos kiállításon megmutatta munkáit, s illusztrátorként is jó néhány kiadvány megjelenésében működött közre. Tanított is, rajzot s látványtervezést. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. Mindemellett író – aki a saját köteteit is illusztrálja.

Ahogy lapozom a könyveit – mintha nem is egy író volna. Finom és cizellált, de olykor kimért, szinte mérnöki; meghökkentően kópé és Örkényre hajazóan fanyar, de olykor visszafogott és szemérmes, mint Fekete István; harsány nevetésre ingerlő, de nemegyszer torokszorítóan kíméletlen, mint a havasok írói – nagyon széles palettáról keveri a szavak színeit is a könyveibe, nem csoda, ha nem áll minden árnyalatból meríteni egyetlen kötetbe akár. Miközben tudja, hogyan kell feszes, szigorú rendben látomást faragni – s így megragadni a drámát. Mert 2018-ban Bertalan Tivadarnak két kötete is megjelent a Napkút Kiadó gondozásában: az *Állatságok, növényiségek* és a *Rebellisek*.

Állatságok, növényiségek. Nagyon sokféle árnyalat megjelenik az *Állatságok, növényiségek* lapjain. Címlapján a tótágast álló Földdel, akinek tőlünk vereslik a feje. Sajátos ez a témát markoló sokféleség. Van itt egysoros, vers, szelíd félperces és mélyre hatoló novella, klasszikus elbeszélés, humoreszk, kroki – s ami egymás mellé rendezi őket, ami kötetté szervezi őket, az a téma. A műfajok közt úgy ugrálunk, mint a nyári szünetbe szabadult kisdíák. Kópé-könyv ez, bátran megteheti, hogy csak a maga mind teljesebb feltárulásaira van tekintettel – mert amikor azt éreznéd, markolod ezt a hangot, kicsusszan az ujjaid között, teljesen máshonnan kacsint vissza, minden újabb történetével meglep, kifordít. Mert van, amikor a kópét is előveszik – szigorú, teljes szomorúságú, tragikus történetek is ellaknak a lapokon. Egy világlátás írja itt a nap mint napit – ugyanakkora műgonddal, de teljesen más nyelven a tragédiát és a komédiát.

Bertalan Tivadar, *Állatságok, növénytéségek*, Napkút Kiadó, Budapest, 2018

Mélyen áthatva egyfajta kimódolt, sokszor véggondolt ökológiai szemlélettel. Egy sokat látott, sokat tapasztalt ember nézi benne fokozódó aggodalommal és nem kevés csodálkozással, hogy mit művelünk ezzel a feje tetejére állított bolygóval. Kortársam, a polihisztor. Aki minden története elé odakanyarítja a rajzot: tollrajz, tus, nyomat nyomatékossítja a szavakba font csodálkozást. Vicces volna ilyen leírni egy életes úrról – de olykor kifejezetten gyerekszemmel. Bertalan Tivadar egyik ereje ez a megőrzött, mégis, minden naivitást nélkülöző gyerektekintet. Mert a másik az a hányattatásokat és kiszolgáltatottságokat is pontos, minden manírtól fosztó érett hang, amely a nehezebb szövegek fajsúlyos tartalmait is könnyedén képes megtartani.

Igen, állatságok. Hangyától az elefántig. Van itt macskasíratás és szilveszteri tombolán nyert nevetető egér-történet, meztelencsiga-ítatás és tragédia kecskelegeltetés közben – állatok köré,

állatok apropóján, s a mi emberi „állatságaink” apropóján megejtett szembenézés egész sora. Van, ahol a meséből kiszóló író által, van, ahol egy szereplőn keresztül, van, ahol a szigorú kompromisszummentesség bőre alatt – de minden történetben ott vagyunk mi is. Élmények szavakká gyúrt anyaga ugyanúgy bekerült e kötetbe, mint ahogy egy-egy látomás, vízió, vagy egyszerűen nyelvre csodálkozásból születő, pár soros vicc. Biztos, hogy lesz olyan olvasó, akit pont ez a széttartó sokféleség ingerel majd – de hogy bárki találhat ebben a formai és tartalmi gazdagságban kedvére való olvasmányt, az biztos.

Ott a *Kukacok* félresikerült „randija”. A *madár* kislányrajza, amit tényleg röptet az álom (s ahol fényt kap a bárdolatlan, gyermeki testvér-gonoszság). Ott a *Galacsin*, valójában szavak a képhez. És ott a *Kecskek kövér fűben* – amittől egyszerűen más fény esik az eddig látottra is, a történet mély, nyomorult mivoltunk láttató, kíméletlen optikája által. A számtalan film körül való bábáskodás egyenes következménye: e kötet alkotója láttat. A szavakkal is nagyon gyakran rajzol inkább – hogy aztán meglepően egyszer csak egy szójátékkal, nyelvi leleménnyel, találattal mégis.

Igen, növénytéségek. Hallgatag útitársaink ezen a nem egyszerű, nap körüli utazópályán. Hallható tartományunk alatt sikoltoznak – a mi számunkra némák. Bertalan Tivadar megszólaltatja őket. Megint csak azon az ezerlyukú sípon, ahogy a világ hozzá is beszél, szelíden és vidoran, pár szóval a sokatmondó grafika alatt, komolyan, sőt komoran. Mert bizony e könyvbe jutott egy önvallo-más is, pontos, finom hangokkal, szeretettel és váddal – de legfőképp önváddal fogalmazott titok. A polihisztor, aki a kortársam, nem akarja titkait magával vinni a sírba. *Az erdő királya* nekem e kötet egyik kiemelkedő csúcspontja volt, lelkiismeret fojtogatta, mégis tiszta hangú, szinte szent gyónás. A csínyről, amit annyi egymást feléző szeretetlenség farag végül életekre szóló tragédiává.

Miközben ott a *Szobaarborétum* kifordított, kegyetlen környezettudatos-ság-paródiája. A *Lopótök* kedves és szórakoztató házastársi évődése. A köcső-

gök argóval (is) játszó emlékéllátása. Ott az *Ibolyát tessék* megmentett öngyilkosjelöltje köré odakrúdysodó, szinte szecessziós ízű történet. A *Metamorfózis* két sora – amely valójában irodalmi kép-aláírás. Sokhúros hárfá, ezerlyukú síp – szinte mindegyik történet más hangon nyitja az olvasójában a más szobákat. És a minden történethez rendelt illusztráció is gyakran válik szövegen túlmutató többletté. Irodalmi kép-aláírás – mondom, pedig egyszerűen van, amikor arról az általam igen szeretett módszeréről van itt szó, amikor a két játszótárs, kép és szó egyenrangú. Nagyon gyakori, hogy szöveg és illusztráció hallatlanul könnyedén, gördülékenyen egységgé alakul. Nem mintha amúgy ne érné meg ezt a minden belefűzött, címmel ellátott egységet képpel ajándékozott kötetet csak úgy végiglapozni, a képek kedvéért...

Tartson még sokáig ez a változatossággal gyönyörködtető alkotói bőség – csak ezt kívánom!

Bertalan Tivadar, *Rebellisek*,
Napkút Kiadó, Budapest, 2018

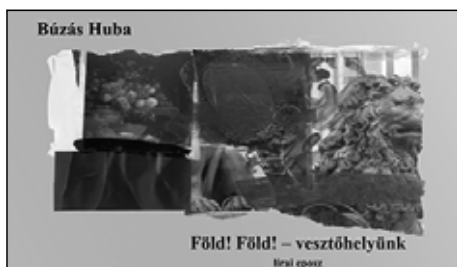
Rebellisek. Teljesen más eset a *Rebellisek*. Ez a történelmi kalandfilm-forgatókönyv finoman hangolt, illón történelmi korba illesztett módon meséli Budai Nagy Antal és rebellisei lázadásának történetét. Az 1437-es parasztfelkelés az úrhatnám mohóság, az egyházi hatalommal visszaélés és a korábbi rossz döntések szülte beteg kényszerek nyomorult szerelemgyereke volt. Hozzájárult az adóterhek korban addig nem tapasztalt elviselhetetlen szintig növekedése, s a Zsigmond király általi hibás döntések kényszere alatt végigvitt pénzrontás ugyanúgy, ahogy a tény: Lépes György püspök kiátkozással fenyegette azokat, akik nem voltak hajlandók neki dézsmát fizetni. A lassan felizzó parazsat táplálták a reformáció tanai is – a vándor mesteremberek, deákok korában is hamar terjedtek az új eszmék. Ez idő tájt számos helyen, így Erdélyben is nagy népszerűségnek örvendtek Husz János tanai – ráadásul a kismemesi leszármazottak egy része megismerkedett a husziták sikerrel kecsegtető (amúgy a korban egy ideig messze legmodernebb) harcmódorával is.

A parázs lánggra lobbanásához mégis leginkább a főúri, főpapi réteg mélyleges inkompetenciája kellett – s az a pökhendi, lenéző hozzáállás, amely megalapozta a felkelés kezdeti sikereit. Bertalan Tivadar ennek a gyilkos, de valahol szánalomra méltó, ostoba magatartásnak mindvégig hiteles krónikása. Látszik, hogy nagy kedvvel s a kellő mélységig tanulmányozta az időszakot s a történéseket. Van íze és hangulata ennek a forgatókönyvnek, látszik benne a filmes látványok alkotása közben megszerzett rutin, de még inkább a téma szeretete.

Viszont talán pont a téma szeretete okán az elbeszélés a felkelés legdicsőbb pillanatában megáll. Nem kíséri el hőseit a belső villongásoktól szaggatódásig, az eszmélő, fegyverforgatásra jól kiképzett nemesi hadak túlereje következtében bekövetkező keserves végig – s az azt követő véres megtorlásokig. Ez a történet boldog véget érdemel – gondolhatta az írója. Talán igaza van – talán

valójában tényleg reményt érdemelnénk. Boldog végeket – ahol jelen van a veszteség, a gyász, az áldozathozatal, de ahol elvált már a búza az ocsútól, s ahol a csatatér véres porából este egy új világ magvetésének lehetősége látszik. Nekem az időszak teljes tükre hiányzott picit – s annak felismerése: a forradalmak mindig legalább annyi problémát hoznak magukkal, mint amennyit megoldának. De nem tisztem eldönteni, melyik szemlélet az előremutatóbb. Talán Bertalan Tivadarnak tényleg igaza van – tényleg reményt érdemelnénk. Ezt döntse el inkább minden olvasója maga.

Kórtermi leckék

Búzás Huba, *Föld! Föld! – vesztőhelyünk*,
Cédrus Művészeti Alapítvány, Budapest, 2019

Búzás Huba immár nem először merít a maga áradó szövegóceánjába. Az *Égi kupolánk* elolvasásakor fogalmaztam így: van valami elemi bátorság abban, ha egy költő így teremt lírai eposzt, a tudatfolyam-költők nyomdokán, de egy saját ízbe fordított antik formába, egyfajta megkettőzött alkaiozsi strófába öntve mindazt, dilemmáival, önmagával vitázó ellentmondásaival együtt, amit a világában megtapasztalt. Búzás

Huba szóbő, de soha nem öncélú gondolatáramlása mintha tényleg bepillantást engedne a fejébe – mégpedig rendre olyan élethelyzetekben, ahol ez a bepillantás intim, fájdalmas rétegeket is feltár. Ráadásul a *Föld! Föld! – vesztőhelyünk*, újabb kötete a címben ígért tengerészkiáltást a betegágy „hajójáról” teszi – abban az élethelyzetben, amikor a kultúra (létezésünk gyönyörködtető sallangja) jellemzően lefoszlik.

*„valami koccan... porcelánkacsák... akármilyen...
nem, nem... szüreti bál a hegyben, ködpirék,
borospincék egymástul pár pohárnyi
dűlőre csak... víg dalt dördítenék
~ eltört... vagy nem tudom, mi fáj ~*

*tán mondanom se kőne mily bohém vidék,
jó asszonyfektetőt meg muskotályt
hörpintgetünk, Kerstin, szerelmem...
suttogtad: Isten megbocsájt
nincs másnak mit felelnem...” (Intenzív-éjjel)*

Ez a hét tétel – a kórtermi tartózkodás napjainak és éjeinek ritmusában – minden felütésében egy önálló verssel különít. Szép gesztus abban a nyomorúságban, amit leginkább az a tény jellemez, hogy minden elkülönülés lehetetlen benne. Aminek valóban ad egy ritmust a napszakok váltakozása, a kórterembe

hajnalban érkező, fürdető, ágyneműt cserélő nővérektől a viziteken át az étkezésekig – ha lehet egyáltalán étkezésről beszélni frissen műtöttek, bélgázt remélők híg kórházi teájára tekintve. Az ilyen kórtermi létezésnek valójában hiába adna ritmust bármi, hiszen a fájdalomban telik és a vágyban, hogy végre múljon el. A félkába állapotban, amit a fájdalomcsillapítás eredményez. A helyzetben, amikor egyébként is lehetetlen minden elkülönülés, ebben a betegség-állapotban – a sokágyas kórterem betegeteket korra és civil élethelyzetre tekintet nélkül a kór, a betegség mintázatába zsúfoló gyakorlatában.

Ahol a fájdalom közös, de szinte semmi más. Ahol a betegársban újra és újra felhabzik a közléskényszer – hiszen lesz-e alkalom még mondani. Ahol egymás terápiás kezelése is óhatatlanul folyik, még ha nagyon sokszor egymásétól gyökeresen eltérő tapasztalatú, habitusú emberek figyelnek a nehezen kisajtolt szavakra – mert nincs ott más, aki figyeljen. Ez egy kegyetlenül intenzív tapasztalat a szó emberének, a kimondás kényszerével vert, a megfogalmazás mámorát számtalanszor átélő költőnek: hogy mindannyiunknak van mondanivalója ilyenkor, és hogy mindannyian hallgatóság vagyunk ilyenkor. Ha akarjuk, ha nem. S a másik élménye-kínja – ha akarjuk, ha nem – bennünk is visszhangot ver, emlékezni készlet.

„valaki haldoklik közelemben, túl, a függönyök mögött, netalán a múlt, történelem enyészik el épp, velem? emlék-halál emlékezetemben, nincs többé ki emlegesse Kerstint, elégiává lényegült át, tétova, lengedező alakká, foszlik a lény a messzeségben...” (41–42. szakasz)

És ott vannak a nem múló, percekét számláló éjszakák, a szerencsésebbje, az aludni tudók szuszogását hallgatva. A költő kegyetlen tisztasággal tárja elénk a helyzetet, amikor valamilyen kapaszkodó kell – máskülönben az elme a betegség nyomora-ténye körül forog, mint egy nem szűnő, örületig rettetgető örvény. Amikor ez a kapaszkodó először korántsem biztos, hogy az empátia – a másokban meglátott ember. Búzás Huba fel meri tárni ennek a sajátos, ágyhoz kötözött létezésnek az azt amúgy borzalmas fázisát, amikor az empátia elfogy. Amikor az ember a betegársra gúnynevet aggat, amikor az embert minden és mindenki fárasztja – még az is, aki segítene. Mert a türelmet eleszi a fájdalom. Amikor ez a befelé távolodás önmagadba az egyetlen mentsvár, mert nincs mit mondani, ha az éjjel melletted hal meg valaki. Abban a helyzetben, amikor te is könnyen követheted a példáját.

Azt hiszem, ennek a lírai eposznak, szüntelenül áradó tudatfolyamnak az egyik sajátos ajándéka ez a kegyetlen őszinteség. Ami magaddal is marcanbolóan őszintévé tesz. Lehámlanak a múlt szerepei, a házastárs, a múltbeliek, a gyerekek, gyakorlatilag bárki szeretted keserves, mentség nélküli meztelenségben didereg a gondolataidban. Ezek kegyetlenül hideg és nagyon veszélyes pillanatok – én úgy tapasztaltam, ilyenkor vagyunk a legközelebb a halálhoz ebben a vékony jégen járkáló (dehogyan járkáló: ágyban, mozdulatlanul fekvő) élethelyzetben: amikor elengedjük minden megtartó (itt tartó) szeretésünket ebben a hideg, keserű számvetésben. Elengedjük mindazt, ami itt tartana...

„s ma, itt, emberroncok közepett halódom, mint a lávaköbe fagyottak egykor, megtapodva... tegnap a Sányavész saját sebéről tépte le tapasztát,

*ilykor talán a démonok lovagolják, vélte Nina nővér,
régén az ily betegeket lakatlan helyre kivitte ~ veszett eb ~ a sintér,*

*magára hagyta vagy a nyakára hurkokat vetett, na, hogy sose ártson, majd
mikor hisztériás paralizisekben, epilepsziás rohamokban há-
borodottaknak fölépült a bolondok háza, hát, bezárták
mind az ilyen höbögéket ~ tuskók! ~ és töküket bejegelve verték,*

verették zajtalan zuhanyokkal...” (98–100. szakasz)

Félelmetes, de szinte elkerülhetetlen, ahogyan kiutat talál ebből a kultúrába szerelmes ember. Mert valóban megtartó ereje lehet az eszedbe jutó szónak, a fejből, akár hibásan (hibásan? pusztán a magad ajkára szabva) deklamált soroknak ilyenkor. Milyen érdekes – én tapasztaltam olyat, láttam olyat, hogyan tartotta magát a peremen egy idős bácsi a nyekergő hangon, magának dudorászott nótával. Magyar nótával. Nem nivó, de kapaszkodó – hiszen a kultúra része. Amit neked, a kapaszkodónak kell *tenned*, neked kell *mondanod*, részt kell vállalj belőle; nem elég, ha hallgatod, ha füledbe suttogja a rádió, ha az olvasmányba temetkezve kutatod (ha egyáltalán van erőd így kifelé figyelni). Valójában nem tesz mást a költő sem, csak megragadja magában a kultúrát, amelynek szerves részeként tekint magára, megragadja azt, ami megtarthatja – és *mondja*. Ez a hovatarozás bármikor feléleszthető – egy ilyen pokolian keserves helyzetben is.

*...tehetsz arról, akik ma vagyunk? agyunk milliárdnyi gondolatáért, és
hogyan szenvedünk, te vagy felelős? mert semmi nincs, mi benned nincs eleve,
legyen*

az átka testiségnek, állati ösztönéletünk csodái...

s emberi szellem ~ a lélek ~ óh, Shakespeare magasába emelkedetten!

*régtől sokaknak nagy mesemondó, néhányaknak költők láng-fejedelme ~ fényt!
hogyan életben maradjak, ameddig meg nem vallom látomásaimat, na, hogy
e bolygó szoptató anyánk ugyan, ám beládd, vesztőhelyünk ma,
mostoha éjszaka ez, fenség, beteljesülése a sorsnak, mintha*

*~ neved ki, már-már hallucinálok ~ Beethoven Egmont-nyitánya homálylanék
föl... halld! pedig, eh, megsüketült fülem, lehet a léha emberiség vagyok?*

míg te, Willim, a szellemeddel a jótevőim közt is isten,

adj a kezembe szövétneket, hogy lássam utunk...” (290–292. szakasz)

Szinte mániákusan listázza magának az alkotókat, a szerelmes sorokat, a tanulságokat a költő – mindent ezen a szűrőn át befogadva. Miközben melletted nyögnek, ezt akár nagyon nehéz. De kell valami, amibe kapaszkodhatsz, és a kultúrát elsősorban erre találta ki az ember. Nem arra, hogy szórakoztasson (bár jó, ha teszi), nem arra, hogy tanítson és vezessen (bár jó, ha tanulással és irányokkal ajándékozik), hanem arra, hogy belekapaszkodhass, amikor meginogsz. Hiszen ilyen megingásokból születtek! Olyan helyzetekből, amiket a költő, az író, a kép-

zöművész, a zenész az adott pillanatban nem tudott hova tenni. Ez a hova-tétel minden esetben maga az emberi mű – amibe ilyenkor belekapaszzkodhatsz

Szó esik közben, persze hogy szó esik a világunkról és annak helyzetéről – hiszen számos esetben oka, ha gyógyulni vagy kénytelen benne (túl azon a rétegen, amit – persze hogy – magadnak okoztál...). Ha szóba kerül Montesquieu, Voltaire, Zola, vagy a mi fájdalmasan, folyvást korai, hazai reformereink, persze hogy pillantás esik a társadalom állapotára. Mint ahogy a lélek állapotára esik pillantás, ha az oda húzó alkotók surrannak a párnán heverő, álmatlan fejbe. Mint ahogy foszlott szerelmek emléke melegsik át, amikor a szerelmes természetű őrzők szavait idézi a beteg költő. Ne felejtsük el, ez egy borzalmasan intim helyzet – a teste elhagyta ember szégyen nélküli tükörbe nézése is. Mégsem szégyentelen, csak magára se tekintettel: őszinte.

*„emlékezz, hisz' ily meztelenül kezdődött rég szerelmi vándorutunk a bűsz
~ a kóbunkós ~ mély állatiaságból ~ hajh! ~ a Gilgames-en, Goethe Faustján át
a csillagok ködéig, kékeveszőn a más galaktikákba...
stop! de ma még ez a Föld vesztőhelyünk, ez a kor a legújabb vadság,*

s akit ma állatnak nevezek, te vagy...” (324–325. szakasz)

S közben persze hogy történik, beszivárog ebbe a belső monológba, ami a kórterem mikrokörnyezetében történik. Az éjjel elhalt beteg társ helyére behoznak valaki mást. Van, aki jobban van, van, aki nem javul, van, aki folyton beszélne és akad, aki folyton hallgatná. Az egykori vájár, a kanász, a nepper, a bíró. Mindannyian a világtól való elhidegülés fázisában ajándékozott gúnyneveken a mesélő fejében (mekkora tisztasággal ajándékoz a gesztus: természetesen a mesélőnek is van ilyen, magamagára aggatott gúnyneve...). Ezek a jellemző neveken, amelyek persze hogy általánosítanak, tipizálnak – s értelemszerűen nyilván tévednek. A kórtermi helyzet, a kiszolgáltatottság egyetlen (talán tényleg egyetlen) előnye, hogy előbb vagy utóbb lefoszlanak az álarcok. Kiderülnek a hazugságok, s valahol megmutatkozhat, hogy tényleg ki milyen ember. Valahol ebben a helyzetben mutatkozhat meg: mindenki esendő.

Lehet előle magánklinikák magányába menekülni – sokan teszik is. Nem tudják: a maguk helyzetét nehezítik. A véletlen szülte kényszerek ahány idegcsillapító momentumot rejtenek, annyi lehetőséget is. Annyi ajándékot is – sorsot, amit érdemes meghallgatni, és a meglepődés lehetőségét. Az életedbe kapaszkodás lehetőségét – s a gyógyulását. Amit akár az állandó felügyelet nővéri jelenléte sem, vagy csak nagyon, nagyon ritkán. Mindenki magányosan hal meg, de a legmagányosabban talán a luxusukba zárkózó gazdagok...

„hegyre lopakszik a nap, a szél dalolja: nekem vigaszom az ember...”

*vigaszom Sányavész, Demizsonyhas, még tán Tejbetők is, hja, a Doki, Ninánk...
és Cuccos volt, de még ez a pernahajder link Vigéc is, eh, hiszen itt és most
ki más az Ember? csakis ők, feleim, hordozzák mind a szellem
szent hagyományait, jóllehet tudatlanul, im', tanulatlan ésszel”*

(384–385. szakasz)

A kórterem legfontosabb leckéje: az emberségé. Így nyer formát, valójában így kap arcot az addig kultúra-ruhaként, fennkölt eszmeként hurcolt empátia – így nyer érvényt. Így válik valódivá. A kultúra embere, a költő így tölti hússal mindazt, ami felmerül benne ebben a hosszú, keserves folyamatban, műtétől lábadozásig (gyönyörű szó: benne van, hogy újra lábra állsz). Mert nemcsak kapaszkodni jó a kultúra – élhetsz is vele. A kíváncsiságát ugyanúgy élheted, mint ahogy élvezed benne a mások kíváncsiságának gyümölcsseit. Ahogy a benned gyökeret vert szavak megidézik a gyönyörű helyeket, ahol megszülettek, ahol jártál, ahol nem voltál még, de vágysz látni (látni, érezni azt, ami megíratta a költővel például a mediterrán ég dicséretét). Ami egy ilyen kórtermi helyzetben nagyon sokszor segíthet: az „oda még úgy elmennék, visszamennék...”. Főleg ha ezt megosztod a melletted fekvővel...

Valahol a gyógyulás az, amikor érzed, miben vagy gyökeres és hova ága-zol. A költő mindezt a legplasztikusabban kultúra-nyelven érzi és érti – de bizony embert formáló tapasztalat, amikor ráébred, ez a kultúra-nyelv mind-annyiunkban ott lakik, csak aki nem művelte, abban mindez nem artikulálódik. Nem fogalmazódik meg. Mégis – a legemberibb érzések közé tartozik, amikor észreveszed: ettől még jelen van abban is, aki képtelen volna megfogalmazni. A kötet legszebb pillanata, amikor a költő, csúfnevén *Agymenő* bekapcsolódik a beszélgetésbe, a „találkozunk gyógyultan, és ünnepeljük meg, egy jó lakomával, jó borokkal, hogy túléljük” (talán soha meg nem valósuló) vágy-beszélgetésébe – amikor teljes sorsközösséget vállal azokkal, akikkel ezen a keserves, senkinek se kívánt tapasztalaton osztozott.

„és egymásért is mi felelünk, akik ma itt vagyunk, halott höbögékért, sem-mirekellőkért, bamba tudatlanok, gonosztevőink vétkeiért, e kor felel: te is, meg ő, meg én, valahányan, mind, írástudók és közügyeinkben analfabéták, mind, cselekedni, ki elmulasztott...”

(507. szakasz)

Amíg az *Égi kupolánk* a „világba való teljes megérkezés egyetlen pillanatban” élményét szálazta szóvá, engedte lírai eposzba csurogni, addig a *Föld! Föld!* – *vesztőhelyünk* számvetése ebbe a felvállalt, immár tudatosan megélt közösségbe emeli a költőt. A kórtermi barátságok ritkán tartanak a gyógyulás élményénél tovább – az életünk anyaga általában sűrűbb, semhogy engedje az ilyen kapcsolatok hosszas tartását, meg aztán ez egyfajta védekező mechanizmus is: a gyógyult ember elengedi kórtermi, kiszolgáltatott önmagát, visszaáll (ha tud) abba a sajátos, hazugságokból és kompromisszumokból gyúrt (jelle-gében jobban felöltözött) életbe, amit a betegsége előtt élt. Búzás Huba meg-ragadta ezt a tapasztalatot és elénk tárta, hogy ennyire hanyagul mi se enged-jük el – ha odakerülünk. Mert az a lemeztelenedett nyomorultak közt formálódó közösség minden ízében valódibb, emberibb, mint az „egészségben” eljátszott számtalan játszma. Tudnunk kell róla. Köszönöm, hogy elolvashattam!